

ՈՒՌԵՐՏ ՄՀԵՐՅԱՆ

Իրավագիտության մագիստրոս

**ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԻ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ԳՈՐԾԱՌՈՒԹԱՅԻՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Սույն աշխատանքն ուսումնասիրում է մեղադրանքի գիտական և օրենսդրական բնորոշումները, դրա քրեադատավարական և նյութաիրավական իմաստներով տեսական ըմբռնումները, ինչպես գործող օրենսգրքում, այնպես էլ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում (այսուհետ՝ Նախագիծ)՝ մեղադրանքի վերաբերյալ տեղ գտած դրույթներում, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի և Եվրոպական դատարանի՝ թեմային վերաբերելի մի շարք որոշումներում և վճիռներում: Ուսումնասիրել ենք նաև մեղադրանքի կառուցվածքային մոդելները, դրա պարզ և բարդ տեսակները: Որոշ առաջարկների և նկատառումների հետ մեկտեղ առաջարկում ենք նաև մեղադրանքի ընդհանրական հասկացությունը, որն էլ ամփոփում է սույն գիտական հոդվածը:

Հիմնարարներ- մեղադրանք, նյութաիրավական իմաստով մեղադրանք, դատավարական իմաստով մեղադրանք, որպես մեղադրյալ ներգրավել, քրեական հետապնդում հարուցել, դատախազ, մեղադրանք առաջադրել, մեղադրանք ներկայացնել, մեղադրանքի երկտարր և եռատարր մոդելներ, պարզ մեղադրանք, բարդ մեղադրանք, Նախագիծ, Վճռաբեկ դատարան, Եվրոպական դատարան:

Մեղադրանքը քրեական դատավարության շարժիչ ուժն է, որի միջոցով ապահովվում է քրեական հետապնդման կառուցակարգի գործունեությունը: Առանց մեղադրանքի քրեական արդարադատությունն առարկայագուրկ է: Մեղադրանքի գործառույթը սերտորեն կապված է ինչպես պաշտպանության, այնպես էլ արդարադատության իրականացման գործառույթի հետ: «Մեղադրանք» հասկացությունն իր բնորոշումը և բնութագիրը ստացել է քրեական դատավարության գիտության և օրենսդրության կողմից:

Քրեական դատավարության գիտության կողմից մեղադրանքի բնորոշման հետ կապված առկա են բազում տեսական բանավեճեր և դրա իմաստի ընկալման տարբեր մոտեցումներ: Մեղադրանքը բնորոշվում է՝ որպես քրեադատավարական գործառույթ՝ և մեղադրողի գործունեության միջոց², որպես անձին մեղսագրվող հակաիրավական և հանրության համար վտանգավոր գործողությունների կամ անգործությունների ամբողջություն³, որպես դատավարական հարաբերություն, որը ծագում է պետության և որպես մեղադրյալ ներգրավված անձի միջև⁴, որպես դատարանին ուղղված պահանջ՝ մեղավոր ճանաչել մեղադրյալին⁵:

Որոշ քրեադատավարագետների կողմից մեղադրանքը ներկայացվում է որպես քրեական հայց, որը մեղադրական իշխանությունը ներկայացնում է դատարան: Քրեական հայցի առարկան են կազմում՝ հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրյալի մեղավորության մասին պնդումը, և

դատարանին հասցեագրված պահանջը՝ մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ կիրառել քրեական օրենսգիրքը⁶:

Տեսության մեջ առավել տարածված մոտեցում է «մեղադրանք» հասկացության իմաստային ընկալումը նյութական և դատավարական իմաստներով: Նյութաիրավական իմաստով՝ մեղադրանքը կոնկրետ անձին մեղսագրվող հանցավոր արարքի (գործողության կամ անգործության) նկարագրությունն է քրեադատավարական փաստաթղթերում, իսկ դատավարական իմաստով՝ օրենքով իրավասու մարմինների և անձանց՝ հանցագործություն կատարելու մեջ մեղավորին հայտնաբերելուն և նրան դատապարտելուն ուղղված դատավարական գործունեությունը⁷:

Մեր տեսակետը հետևյալն է. նյութաիրավական իմաստով մեղադրանքը կախվածություն ունի մեղադրանքից՝ քրեադատավարական իմաստով: Իրավասու մարմինների կողմից հանցագործության բացահայտմանն ուղղված գործողություններն ի վերջո հանգեցնում են դրանց արդյունքից ձեռք բերված ամփոփմանը քրեադատավարական փաստաթղթերում՝ հանցավոր արարքի նկարագրման եղանակով: Ինքնին մեղադրանքը քրեադատավարական կատեգորիա է, ուստի, եթե այն դիտարկում ենք քրեադատավարական և նյութաիրավական իմաստների տեսանկյունից, ապա, միանշանակորեն, առաջնահերթությունը մենք տալիս ենք քրեադատավարականին: Որպես ասվածի հիմնավորում՝ նշենք, որ կոնկրետ անձին մեղ-

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

սագրվող արարքը նկարագրելիս, մեղադրանքը հիմնվում է քրեական օրենսգրքի նորմերի վրա, քանի որ արարքի իրավաբանական որակումը ձևակերպված է հենց քրեաիրավական նորմերում: Սակայն, վերացական ձևով հանցակազմերը դիտարկելիս, առանց կոնկրետ անձի արարքը որակելու նպատակ հետապնդելու, մենք որևէ աղերս չենք ունենում մեղադրանքի հետ, ուստի հանցակազմը քրեաիրավական կատեգորիա է, իսկ մեղադրանքը՝ քրեադատավարական:

Մեղադրանքի օրենսդրական բնորոշումները պայմանականորեն կարող ենք բաժանել 3 խմբի՝ ՀՀ քրեական դատավարության բուն օրենսգրքում (այսուհետ՝ ՀՀ քր. դատ. օր. կամ գործող օրենսգիրք), ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներում և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) վճիռներում ձևակերպված մեկնաբանություններ:

«Մեղադրանք» հասկացության օրենսդրական բովանդակության բացահայտումը գործնական կարևորություն ունի դատավարական մի շարք այլ կառուցակարգերի, մասնավորապես, մեղադրանքը փոփոխելու և լրացնելու, մեղադրանքից հրաժարվելու ինստիտուտների պատշաճ կիրառության համար: Բացի այդ, այն սերտորեն կապված է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (ա) ենթակետով երաշխավորված՝ ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին տեղեկացված լինելու՝ անձի նվազագույն իրավունքի, ինչպես նաև ՀՀ Սահմանադրության (2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով) 67-րդ հոդվածով, ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 19-րդ հոդվածով սահմանված՝ պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ ապահովման հետ:

ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 6-րդ հոդվածի 20-րդ կետի համաձայն՝ մեղադրանքը, քր. դատ. օր.-ով նախատեսված կարգով, ներկայացված հիմնավորում է՝ որոշակի անձի կողմից քրեական օրենսգրքով չթույլատրված կոնկրետ արարքի կատարման մասին: Նշված բնորոշումից բխում է, որ «մեղադրանք» եզրույթը ՀՀ քր. դատ. օր.-ից՝ ընկալվում է նյութաիրավական իմաստով: Նկատենք, որ օրենսդրական բնորոշման մեջ նշվում են «որոշակի անձ», «քրեական օրենքով չթույլատրված արարք» ձևակերպումները, ինչը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ «մեղադրանք» եզրույթը բացարձակ չի կապվում հանցագործության կամ մեղադրյալի կարգավիճակ ունեցող անձի հետ: Դասական առումով մե-

ղադրանքի հետ են առնչվում նաև, օրինակ՝ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վարույթը:

Ձևակերպման առումով մոտեցումը այլ է քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծով, որի 6-րդ հոդվածի 42-րդ կետի համաձայն՝ մեղադրանքը որոշակի անձի կողմից ենթադրյալ հանցանք կատարելու մասին վարկած է, որն ունի փաստական և իրավական հիմնավորում: Մեղադրանքի փաստական և իրավական կողմերը միևնույն իրավական հասկացության անբաժանելի տարրերն են, որոնք անպայմանորեն պետք է փոխհամաձայնեցված լինեն և չհակասեն միմյանց, հակառակ պարագայում՝ կառաջանա ներքին անհամապատասխանություն, ինչը կհանգեցնի մեղադրանքի ոչ լրիվության ու անհստակության՝ իր հետ բերելով առաջացած բացթողումները շտկելու անհրաժեշտություն՝ անձին ստիպելով իրավունքների սահմանափակման հանգամանքը շարունակել կրել վարույթն իրականացնող մարմնի թերացումների պատճառով: Ուստի Նախագծի որդեգրած մոտեցումը՝ օրենսդրական մակարդակով մեղադրանքի կառուցվածքը փաստականի և իրավականի բաժանելը, կարծում ենք, որ արդարացված է, քանի որ այդ պարագայում առավել ճիշտ կսահմանազատվեն մեղադրանքը փոփոխելու ռեժիմները, մեղադրանքը փոփոխելու իրավասությանը օժտված յուրաքանչյուր սուբյեկտի կողմից մեղադրանքը փոփոխելու սահմանները. պատահական չէ, որ նման պարագայում որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում կայացնելու իրավակարգավորումները ևս Նախագծի հեղինակները փորձել են համապատասխանեցնել մեղադրանքի առաջարկվող հասկացությանը:

Նախագծի 6-րդ հոդվածի 41-րդ կետը, դատախազի կողմից անձի ենթադրյալ հանցավոր արարքը նկարագրող և դրա իրավական գնահատականը պարունակող որոշում կայացնելը կամ ենթադրյալ տուժողի կողմից դատարան քրեական հայց ներկայացնելը, բնորոշել է որպես քրեական հետապնդման հարուցում: Նախագծի 189-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ անձի նկատմամբ հանրային քրեական հետապնդումը հարուցվում է հսկող դատախազի որոշմամբ՝ նրա կողմից հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի հիման վրա: Վերոնշյալ փաստերի առկայության դեպքում քննիչն իրավասու է հսկող դատախազին ներկայացնել անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու մասին միջնորդություն՝ դրան կցելով վարույթի նյութերը և մատնանշելով այդ փաստերը հաստատող ապացույցները:

Քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշման մեջ նշվում են մեղադրանքի փաստական հիմքը և արարքի իրավական գնահատականը: Դատախազն իրավունք չունի քննիչին հանձնարարել ներկայացնելու անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշակի բովանդակությամբ միջնորդություն կամ կազմելու այդպիսի որոշման նախագիծ:

Ըստ էության, Նախագծի 189-րդ հոդվածով սահմանված հանրային քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշումը գործող օրենսգրքի որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշմամբ ուրվագծվող մեղադրանքի բովանդակությունն արտահայտող դատավարական փաստաթղթի նոր դրսևորումն է:

Հատկանշական է, որ դեռևս 2007 թվականին ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը Ա. Մերոբյանի գործով արտահայտել էր հետևյալ դիրքորոշումը. «Եթե Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածում օգտագործված «մեղադրանք» եզրույթը հասկացվի սուկ «քրեաիրավական որակում» իմաստով և այն իր մեջ չներառի արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ընկած փաստական հանգամանքները, ապա կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը չի լինի կոնկրետ և իրական, այլ կլինի՝ վերացական և պատրանքային, քանի որ առանց փաստական հիմքի քրեաիրավական որակումից պաշտպանվելու իրավունքը առարկայագուրկ է»: Ուստի մեղադրանքի փաստական հիմքի և իրավական գնահատականի առանձնահատուկ նախատեսումը քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշման մեջ, կարծում ենք, որ արդարացված է:

Նկատենք, որ քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշման կայացումը Նախագծով վերածվել է դատախազի մենաշնորհային իրավունքի՝ ի հաշիվ գործող օրենսգրքով առկա՝ քննիչի համապատասխան իրավունքի սահմանափակման: Գործող իրավակարգավորումներով դատախազը ստուգում է հետաքննության և նախաքննության մարմինների գործողությունների և դրանց հիման վրա կայացվող դատավարական փաստաթղթերի, այդ թվում՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման օրինականությունը: Գտնում ենք, որ դրանց միայն օրինականությունը ստուգելը բավարար չէ: Եթե հարցը դիտարկենք անձի իրավունքների սահմանափակման տեսանկյունից, ապա ակնհայտ է դառնում, որ անձի իրավունքները սահմանափակվում են կամ դրանց առավել սահմանափակման հնարավորությունները մեծա-

նում են հենց մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման կայացման պահից: Օրինակ՝ ինչպես գործող օրենսգրքով, այնպես էլ Նախագծով՝ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառման իրավաչափության պայման է հանդիսանում. անձի՝ մեղադրյալի, կարգավիճակ ձեռք բերած լինելը: Հետևապես, հարցը դիտարկելով այդ հարթությունում՝ գտնում ենք, որ դատախազի՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման միայն օրինականության ստուգումը բավարար չէ, և անհրաժեշտ է այս դեպքում կիրառել ստուգման առավել բարձր չափանիշներ, որը պետք է դրսևորվի գործով առկա փաստերի անմիջական հետազոտմամբ և գնահատմամբ: Մեղադրանքի պաշտպանության գործառույթը Սահմանադրությունը վերապահել է դատախազին, ուստի դատախազը պետք է պաշտպանի այն, ինչ ինքն է գնահատել և առաջ քաշել, ոչ թե այն՝ ինչը ստուգել, իսկ որոշ դեպքերում, ընդամենը թերթել «վրայով անցել» և հաստատել դրա օրինականությունը:

Անհրաժեշտ ենք համարում նաև Նախագծով քրեական հետապնդում հարուցելու մասին քննիչի միջնորդության ստացման պահից դրա բավարարման և համապատասխան դատավարական ակտի կայացման կամ միջնորդության մերժման մասին որոշման կայացման համար սահմանված 12 ժամյա պահանջը փոփոխել և դարձնել 36 ժամ՝ հիմնավորված, պատճառաբանված, պատշաճ և որակով դատավարական ակտ կայացնելու նկատառումով: Գտնում ենք, որ անձի իրավունքների վրա էականորեն ազդող նման կարևորության փաստաթղթի կազմումը 12 ժամում կատարելու պահանջը կարող է հանգեցնել բազմաթիվ ծանր հետևանքների, մասնավորապես՝ որոշ դեպքերում միջնորդության անհարկի բավարարման՝ հետևապես քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշման կայացման, կամ թեկուզև արդարացիորեն միջնորդության բավարարման և համապատասխան որոշման կայացման, սակայն թույլ պատճառաբանվածությամբ և հիմնավորվածությամբ:

Նախագծի 190-րդ հոդվածը սահմանում է, որ քննիչը մեղադրյալին մեղադրանք է ներկայացնում քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշումը ստանալուց հետո 18 ժամվա ընթացքում: Այնուհետ քննիչը նրան է հանձնում քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշման պատճենը, պարզաբանում մեղադրանքի փաստական հիմքը և իրավական գնահատականը, պարզաբանում իրավունքները և պարտականությունները, ինչպես նաև մեղադրյալին հանձնում է դրանց ցանկը: Վերոնշյալ գործողությունների կատարումը հաս-

www.ardaradutyjournal.com

տատվում է քննիչի կողմից կազմված արձանագրությանը, որը ստորագրում են քննիչը, մեղադրյալը և մասնակցող այլ անձինք:

Ինչպես նկատում ենք, այս պարագայում ևս Նախագծում կա փոփոխություն առ այն, որ մեղադրանք առաջադրելու ինստիտուտը վերանվանվել է մեղադրանք ներկայացնելու, ինչն ավելի լավ է արտահայտում այդ քրեադատավարական ինստիտուտի էությունը: Կարծում ենք, որ առաջին հայացքից ձևական թվացող այս փոփոխությունն իրականում առավել քան բովանդակային բնույթ է կրում: «Առաջադրել» նշանակում է հայտնել, հայտարարել որևէ բանի մասին՝ պահանջելով բավարարում, բացատրություն: «Ներկայացնել» նշանակում է ցույց տալ որևէ բան հաստատող փաստաթուղթ և այլն¹⁰: Հաշվի առնելով բայերի իմաստային երանգներն ու մեղադրյալի՝ ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատ լինելը՝ կարծում ենք, որ «ներկայացնել» ձևակերպման կիրառումն օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է:

Ինչ վերաբերում է հողվածի բուն բովանդակության փոփոխությանն, ապա նշենք, որ այս պարագայում ևս հստակեցվել է մեղադրանքի էությունն¹¹ ու դրա բաժանումը փաստական հիմքի և իրավական գնահատականի, ինչը մեղադրյալին պարզաբանվում է:

Մեղադրանքի և դրա արտահայտման հիմնական եղանակներին՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշմանը և մեղադրական եզրակացությանը, անդրադարձել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում: Ստորև անդրադառնանք դրանցից մի քանիսին՝ մեջբերելով նաև որոշումների հետ սերտ աղերս ունեցող որոշ իրավակարգավորումներ:

Ա. Պապյանի գործով¹² կայացված որոշման մեջ, Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 202-րդ (որպես մեղադրյալ ներգրավելու հիմքը և կարգը) և 270-րդ (մեղադրական եզրակացությունը) հողվածների վերլուծությունից երևում է, որ օրենսդիրը երկու դեպքում էլ օգտագործել է «մեղադրանքի ձևակերպում» եզրույթը, որի կառուցվածքն իրենից ներկայացնում է.

ա) գործով հաստատված, հանրության համար վտանգավոր և հակաիրավական փաստերը, որոնք համապատասխանում են կոնկրետ հանցակազմի հատկանիշներին,

բ) քրեական օրենքի կոնկրետ նորմը, որի հատկանիշներին համապատասխանում են մեղադրյալի գործողությունները կամ անգործությունը կազմող փաստերը:

Վերոնշյալ դատողության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ մեղադրանքի ձևակերպումը պետք է արտացոլի մեղսագրվող գործողությունների կամ անգործության բովանդակությունը, հետևաբար պետք է ներառի հանցակազմի բոլոր պարտադիր հատկանիշները բնութագրող փաստական տվյալները: Փաստական տվյալների ներառումն անհրաժեշտ նախապայման է, որպեսզի մեղադրանքի մեջ նշվի այն քրեական օրենքը, որով նախատեսված են հանրության համար վտանգավոր, հակաիրավական և քրեորեն պատժելի արարքի հատկանիշները, այսինքն՝ հանգեցնի մեղադրանքում ձևակերպված արարքին համապատասխան իրավաբանական գնահատական տալուն:

Վճռաբեկ դատարանի կողմից մեղադրանքի ձևակերպման կարևորումը պայմանավորվել է այն հանգամանքով, որ համապատասխան դատավարական փաստաթղթերում (անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում, մեղադրական եզրակացություն) դրա առկայությունը հնարավորություն է տալիս քրեական հետապնդման ենթարկվող անձին արդյունավետ կերպով իրականացնել իր պաշտպանության իրավունքը:

Տեսության մեջ մեղադրանքի կառուցվածքի առումով առկա է երկու հիմնական տեսակետ: Առաջին տեսակետի կողմնակիցները մեղադրանքը դիտարկում են երկտարր կառուցվածքով, համաձայն որի՝ մեղադրանքի ձևակերպումն հետևյալն է՝ գործով հաստատված, հանրության համար վտանգավոր և հակաիրավական փաստերը, որոնք համապատասխանում են կոնկրետ հանցակազմի հատկանիշներին, և մեղադրանքի իրավաբանական որակումը՝ քրեական օրենքի այն կոնկրետ նորմը, որի հատկանիշներին համապատասխանում են մեղադրյալի գործողությունները կամ անգործությունը կազմող փաստերը¹³: Հեղինակների երկրորդ խումբն առանձնացնում է կատարված հանցագործության փաստական հանգամանքներն ու մեղադրանքի իրավական ձևակերպումը, որն իրենից ներկայացնում է կոնկրետ հանցագործության հատկանիշները, և արարքի իրավաբանական որակումը¹⁴: Այսինքն՝ հեղինակների այս խումբը մեղադրանքը դիտարկում է եռատարր կառուցվածքով:

Թե՛ Եվրոպական դատարանի, թե՛ Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումներում զարգացվել է մեղադրանքի երկտարր կառուցվածքի գաղափարը: Այսպես, անձի՝ իրեն առաջադրված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին տեղեկացվելու իրավունքի մեկնաբանության համատեքստում Եվրոպական

դատարանն իր նախադեպային իրավունքում իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ անձը պետք է պաշտոնապես տեղեկացվի իրեն առաջադրված մեղադրանքի փաստական հիմքի՝ իրեն մեղսագրվող արարքի փաստական հանգամանքների (մեղադրանքի հիմք) և մեղադրանքի իրավական հիմքի՝ իրեն մեղսագրվող արարքին տրված իրավական գնահատականի (մեղադրանքի բնույթ) մասին¹⁵։ Ընդ որում, Եվրոպական դատարանը նշված իրավունքը դիտարկում է Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (բ) ենթակետով երաշխավորված՝ անձի՝ իր պաշտպանությանը նախապատրաստելու համար բավարար ժամանակ և հնարավորություն ունենալու իրավունքի հետ փոխադարձ կապի մեջ¹⁶։

Ինչպես արդեն նշել ենք, մեղադրանքի կառուցվածքի վերաբերյալ՝ նույնաման իրավական դիրքորոշում է արտահատել նաև Վճռաբեկ դատարանը։ Մասնավորապես, Գ. Ճաղարյանի և այլոց գործով որոշման մեջ¹⁸ Վճռաբեկ դատարանը նշել է. «Կառուցվածքային առումով մեղադրանքը բաղկացած է գործով հաստատված՝ հանրության համար վտանգավոր և հակաիրավական արարքի կատարման հանգամանքների ամբողջությունից և քրեական օրենքի կոնկրետ նորմից, որի հատկանիշներին համապատասխանում է նշված փաստական հանգամանքների ամբողջությունը։ Այլ խոսքով՝ մեղադրանքի տարրեր են կազմում մեղադրանքի ձևակերպումը և դրա իրավաբանական որակումը»։

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մեղադրանքի ձևակերպմանը բովանդակային առումով ներկայացվող պահանջների բացահայտման հարցը պետք է քննարկել արդար դատաքննության հիմնարար իրավունքի համատեքստում, և «...համապատասխան փաստաթղթերում մեղադրանքի ամրագրումը հանդիսանում է այն դատավարական միջոցը, որով ապահովվում է քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի իրավունքը տեղեկանալու իր դեմ առաջադրված մեղադրանքի իրավական և փաստական հիմքերի մասին (...): (...) [Մեղադրանքի ձևակերպման մեջ], բացի հանցավորի մասին տվյալներից, հանցագործության տեղից, ժամանակից և եղանակից, մանրամասնորեն և հստակ պետք է նշվեն արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ընկած փաստերը՝ հանցագործության դեպքի և դրա հետ կապված հանգամանքների մանրակրկիտ նկարագրությունը։ Արդար դատաքննության հիմնարար իրավունքի իրացման առումով անընդունելի է, երբ իրավասու պաշտոնատար անձը համապատասխան դատավարական

փաստաթղթերում մեղադրանքը ձևակերպելիս սահմանափակվի միայն քրեական օրենքով արգելված արարքի ընդհանրական նկարագրությամբ (...) »¹⁹։

Տեսական գրականության մեջ առանձնացվում են նաև «պարզ» և «բարդ» մեղադրանքները։ Այս դասակարգման հիմքում ընկած են մեղադրանքների ձևակերպման կառուցվածքների միջև օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող տարբերությունները և դրանց հարաբերակցությունը քրեական օրենքի մեկ կամ մի քանի նորմերի հետ, մեղադրանքում ներառված հանցագործությունների քանակը, ինչպես նաև այն հանգամանքը, թե արարքը մեղսագրվում է մեկ, թե մի քանի անձանց։

Պարզ մեղադրանքն անձին մեղադրելն է մեկ պարզ հանցագործության կատարման մեջ։ Այս դեպքում մեղադրյալին վերագրվում է մեկ պարզ հանցագործության կատարում, որը որակվում է քրեական օրենսգրքի մեկ նորմով և չի կարող բաժանվել առանձին հանցագործությունների²⁰։

Բարդ մեղադրանքն առկա է, երբ անձին առաջադրվել է այնպիսի ձևակերպմամբ մեղադրանք,

ա) որը թեև համապատասխանում է քրեաիրավական մեկ նորմի հատկանիշներին, սակայն բաղկացած է մի քանի կետերից, օրինակ՝ մի քանի հանցավոր արարքներ կատարելու մեջ անձին առաջադրված մեղադրանքը,

բ) որի ձևակերպումը բաժանված չէ կետերի, քանզի այն ներառում է քրեական օրենքի տարբեր նորմերով որակվող մի քանի հանցավոր արարքների կատարում։ Դա կարող է լինել հանցագործությունների իդեալական համակցության դեպքում²¹։

«Բարդ» մեղադրանքի վերաբերյալ Ա., Մ. և Ա. Բադալյանների գործով²² Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ մեղադրանքի ձևակերպումը պետք է արտացոլի հանցակիցներից յուրաքանչյուրին մեղսագրվող գործողությունների (անգործության) մանրակրկիտ նկարագրությունը, այդ թվում՝ հանցակազմի բոլոր պարտադիր հատկանիշները բնութագրող փաստական տվյալները, որի դեպքում միայն հնարավոր կլինի ապահովել պաշտպանության իրավունքի և մրցակցային դատավարության իրականացումը։ Բացի այդ, արարքը մի խումբ անձանց կողմից կատարված լինելու դեպքում մեղադրանք առաջադրելիս համապատասխան դատավարական փաստաթղթերում հանցակիցներից յուրաքանչյուրի հանցավոր գործողությունների նկարագրությունն անհրաժեշտ նախապայման է՝ անձնական պատասխանատվության, ըստ մեղքի պատասխանատվության և արդարության ու պատասխանատվության անհատականացման սկզբունք-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ներին համապատասխան նրանց քրեական պատասխանատվության հարցը լուծելու համար:

Ուշագրավ է նաև Եվրոպական դատարանի ձևավորած նախադեպային իրավունքը Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասում կիրառվող՝ «քրեական մեղադրանք» հասկացության կապակցությամբ: Մասնավորապես, Դեվեերն ընդդեմ Բելգիայի գործով վճռում²³ Եվրոպական դատարանը նշել է, որ «քրեական մեղադրանք» եզրույթը պետք է հասկանալ ոչ թե ձևական (փաստաթղթային), այլ՝ բովանդակային իմաստով: «Մեղադրանք» հասկացությունը կարող է սահմանվել որպես իրավասու մարմնի կողմից անձին պաշտոնապես արված տեղեկացում այն մասին, որ առկա է նրա կողմից քրեորեն հետապնդելի արարք կատարելու վերաբերյալ ենթադրություն:

Հետագայում Շուբինսկին ընդդեմ Մյովենիայի գործով վճռում²⁴ Եվրոպական դատարանը, զարգացնելով իր դիրքորոշումը, ընդգծել է, որ անձի նկատմամբ «մեղադրանքի» առկայության մասին կարող է վկայել նաև այնպիսի միջոցներ ձեռնարկելը, որոնք ենթադրում են հանցագործության մեջ կասկածանքի առկայություն, ինչպես նաև էականորեն ներգործում են կասկածվող անձի դրության վրա:

Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի («ա») ենթակետը սահմանում է, որ քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ ու հանգամանորեն տեղեկացվելու, իրեն ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին: Ի պաշտպանություն այս դրույթի կենսագործմանը՝ Եվրոպական դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ. «(...) Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի («ա») ենթակետի դրույթները թելադրում են՝ շահագրգռված անձին «մեղադրանքի» մասին տեղեկացնելիս ցուցաբերել ծայրահեղ զգուշավոր մոտեցում: Մեղադրական եզրակացությունը վճռորոշ դեր է խաղում քրեական հետապնդման մեջ. դրա հանձնման պահից մեղադրվող անձը համարվում է իրեն ներկայացված մեղադրանքի փաստական և իրավական հիմքերի մասին պաշտոնապես և գրավոր ձևով տեղեկացված:»²⁵:

Ջարգացնելով վերոնշյալ դիրքորոշումը՝ Եվրոպական դատարանը նշել է. «...մեղադրյալին փոխանցման ենթակա անհրաժեշտ տեղեկատվությունը վերաբերում է հանցանքի «բնույթին և հիմքին»: «Բնույթ» նշանակում է այն հանցանքը, որի համար նա մեղադրվում է, իսկ «հիմք» բառը ցույց է տալիս այն գործողությունները, որոնք վերջինս են-

թադրաբար կատարել է: Հանցագործության մանրամասները չափազանց կարևոր են, քանի որ դրանց մատուցման պահից է կասկածյալը պաշտոնապես տեղեկացվում իր դեմ ներկայացված մեղադրանքների փաստական և իրավական հիմքերի մասին:»²⁶:

«Մեղադրանք» հասկացության վերաբերյալ պոզիտիվ իրավունքի և նախադեպային իրավունքի համակարգային դիտարկման և համադրման արդյունքում, կարելի է նշել, որ նեղ իմաստով մեղադրանքն արտացոլվում է՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման, մեղադրական եզրակացության կամ եզրակարգիչ որոշման մեջ կամ մեղադրական դատավճռում: Լայն իմաստով մեղադրանքն արտացոլվում է ցանկացած դատավարական ակտում, որտեղ տրվում են այնպիսի ձևակերպումներ կամ կատարվում են այնպիսի գործողություններ, որոնցից հետևում է, որ կոնկրետ անձը կատարել է քրեորեն պատժելի արարք (օրինակ՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշում, անձի նկատմամբ ձերբակալում կամ խափանման միջոց կիրառելու մասին փաստաթղթերում և այլն)²⁷:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով մեղադրանքի ձևակերպման շուրջ առկա օրենսդրական սահմանումները, Նախագծի մոտեցումը և քրեադատավարագետների կարծիքները՝ առաջարկում ենք դրա սահմանման հետևյալ տարբերակը. մեղադրանքը քր. դատ. օր.-ով նախատեսված կարգով իրավասու մարմնի կողմից որոշակի անձի վերաբերյալ ունեցած և պատշաճ գնահատված տեղեկատվության հիման վրա առաջադրված պատճառաբանված և հիմնավորված վարկածն է այդ անձի կողմից քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարք կատարելու մասին, որի էությունն են կազմում դրա հիմքը՝ մեղսագրվող արարքի փաստական հանգամանքները և բնույթը՝ անձին մեղսագրվող արարքին տրված իրավական գնահատականը:

¹ Строгович М. Курс советского уголовного процесса. Т. 1. М., 1968, С. 7.

² Мизулина Е. Уголовный процесс: концепция самоограничения государства. Тарту, 1991. С. 14-26.

³ Жогин Н. Предварительное следствие/ Н. В. Жогин, Ф. Н. Фаткуллин. - М.: Юрид. лит., 1965, С. 189.

⁴ Даев В. К понятию обвинения в советском уголовном процессе// Правоведение. 1970. N 1. С. 85.

⁵ Полянский Н. К вопросу о юридической природе обвинения перед судом// Правоведение. 1960, N 1, С. 110.

⁶ Александрова И., Круглов И., Кучин А., Смолин А.Г. Уголовно-правовые и уголовно-процессуальные аспекты сделки о признании уголовного иска; МВД РФ, Нижегородская академия. Н. Новгород, 2007, С. 24.

⁷ Фаткуллин Ф. Обвинение и судебный приговор. Казань, 1963, С. 13-25.

⁸ Հայաստանի Հանրապետության Վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ. - հ. 3. - Եր. 2016. - էջ 218:

⁹ Արթուր Մերոբյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2007 մարտի 30-ի թիվ ՎԲ-46/07 որոշում:

¹⁰ Աղայան Է. Արդի հայերենի բացատրական բառարան: «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երևան, 1976թ., էջեր 103, 1065:

¹¹ Գործող օրենսգրքի 203-րդ հոդվածի 2-րդ մասում տեղ գտած «մեղադրանքի էություն» ձևակերպումն ընդհանրական է և ոչ լիարժեք, ուստի չենք կարող չհամաձայնել Նախագծի հեղինակների հետ՝ այն որպես մեղադրանքի «փաստական հիմք և իրավական գնահատական» ներկայացնելու հարցում:

¹² Արկադի Պատվականի Պապյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ի թիվ ՏԳ/0115/01/09 որոշում, 17-19-րդ կետեր:

¹³ Добровольская Т. Изменение обвинения в судебных стадиях советского уголовного процесса. М., 1977, С. 11-16.

¹⁴ Фаткуллин Ф. Обвинение и изменение его в суде. азань, 1963, С. 35-43.

¹⁵ Penev v. Bulgaria գործով Եվրոպական դատարանի 2010 թվականի հունվարի 7-ի վճիռ, զանգատ թիվ 20494/04, 33-րդ և 42-րդ կետեր:

¹⁶ Pelissier and Sassi v. France գործով Եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի 1999 թվականի մարտի 25-ի վճիռ, զանգատ թիվ 25444/94, կետ 54:

¹⁷ Արդեն նշել ենք, որ մեղադրանքի կառուցվածքի վերաբերյալ Նախագծի մոտեցումը՝ երկտարր մոդելն է, ուստի կրկնությունից խուսափելու համար այստեղ չենք անդրադառնա այդ հարցին: Տե՛ս 2-րդ էջում:

¹⁸ Գևորգ Ծաղարյանի և այլոց գործով Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի օգոստոսի 24-ի թիվ ԵՇԳ/0002/01/11 որոշում, 15-րդ, 16-րդ և 21-րդ կետեր:

¹⁹ Տե՛ս նույն որոշման 16-րդ և 21-րդ կետերը:

²⁰ Ровнейко В. Изменение обвинения в суде первой инстанции по Российскому уголовно-процессуальному законодательству. Дис.... канд. юрид.наук. Ижевск, 1996, С. 34-35.

²¹ Добровольская Т. Изменение обвинения в судебных стадиях советского уголовного процесса. М., 1977. С. 22.

²² Արթուր, Մսցակ և Արմեն Բաղայանների գործով Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 18-ի թիվ ԼԳ/0227/01/12 որոշում, 18-19 կետեր:

²³ Դեվեերն ընդդեմ Բելգիայի (Deweer v. Belgium) գործով Եվրոպական դատարանի 1980 թվականի փետրվարի 27-ի վճիռ, զանգատ թիվ 6903/75, կետ 44:

²⁴ Շուբինսկին ընդդեմ Սլովենիայի (Šubinski v. Slovenia) գործով Եվրոպական դատարանի 2007 թվականի հունվարի 18-ի վճիռ, զանգատ թիվ 19611/04, կետ 62:

²⁵ Կամասինսկին ընդդեմ Ավստրիայի (Kamasinski v. Austria) գործով Եվրոպական դատարանի 1989 թվականի դեկտեմբերի 19-ի վճիռ, զանգատ թիվ 9783/82, կետ 79:

²⁶ Pelissier and Sassi v. France գործով Եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի 1999 թվականի մարտի 25-ի վճիռ, զանգատ թիվ 25444/94, կետ 51:

²⁷ Դամբարյան Ա. Քրեական հետապնդումը (մեղադրանքը) մինչդատական վարույթում: Ուսումնական ձեռնարկ: Երևան: 2016, էջ 37:

Րոբերտ Մերյան
 Магистр права

РЕЗЮМЕ

Понятие обвинения и функциональный характер в уголовном процессе РА

Данная работа изучает научные и законодательные характеристики обвинения, теоретические подходы связанные с его уголовно-процессуальным и материально-правовым понятиям, как в действующем кодексе, так же в Проекте, ряд решения и постановления Кассационного суда РА и Европейского суда. А также изучали структурные модели обвинения, его простые и сложные виды. Вместе с некоторыми предложениями предлагаем позицию общей концепции обвинения, что и обобщает данная научная статья.

Ключевые слова: *обвинение, обвинение в материально-правовом смысле, обвинение в процессуальном смысле, привлечь в качестве обвиняемого, возбудить уголовное преследование, прокурор, предъявить обвинение, представить обвинение, двухэлементные и трехэлементные модели обвинения, простое обвинение, сложное обвинение, Проект, Кассационный суд, Европейский суд.*

Robert Mheryan
 Master of Laws

SUMMARY

The concept of a charge and its functional characteristics in the criminal procedure of RA

The following article discusses scientific and legal specifications of the charge, theoretical perceptions of its material-legal and judicial-legal senses, clauses on a charge both in the current Code and the Draft, a range of decisions and judgments related to the topic made by the Court of Cassation of RA and the European Court. We have also investigated structural models of a charge, its simple and complex types. Along with some suggestions and considerations we suggest general concept of a charge which summarizes this scientific article.

Key words: charge, material-legal charge, judicial-legal charge, involve as an accused, bring criminal prosecution, prosecutor, file a charge, bring a charge, two-element and three-element models of a charge, simple charge, complex charge, Draft, Court of Cassation, European Court.

Բնագիրը ներկայացվել է 17.03.2020թ.

Ընդունվել է տպագրության 30.04.2020թ.

Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսել է)

իրավաբանական գիտությունների թեկնածու Տ. Մուջյանը